

Sokołowski, Wojciech

"Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku", Dorota Żołądź-Strzelczyk, Poznań 1996 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 40, 193-194

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Strasburga na programy i wzorce organizacyjne szkolnictwa (głównie różnowiercze) w Koronie i na Litwie. Autor przedstawił w nim, w postaci tabel, pochodzenie terytorialne i stanowce peregrynantów, a także studia „strasburczyków” w innych ośrodkach naukowych. Kolejne wyniki badań dotyczyły twórczości naukowej studentów w postaci drukowanych dysputacji i też sporządzonych prac. Dzięki głębokiej analizie programów w Rzeczypospolitej i kontaktów intelektualnych ludzi nauki, działaczy różnowierczych (w tym wielu studentów Strasburga), przedstawił następnie wpływ pedagogiki Sturmna na rozwój gimnazjów kalwińskich i szkół katolickich w Koronie i na Litwie, w tym ośrodków takich, jak Kraków (gimnazjum kalwińskie), Poznań (kolegium jezuickie), Zamość, Toruń, Leszno, Baranów, Lewartów, Raków, Paniowce, Kisielin czy Kryłów.

Podsumowując, należy stwierdzić, że otrzymaliśmy studium bardzo dojrzałe – oparte

na szerokiej i różnorodnej bazie źródłowej, a przy tym łączące walory interesującej narracji i wnikliwych badań statystycznych.

Wojciech Sokółowski

1 Z. Pietrzyk, *Antyrytaryzacja z Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w Strasburgu w latach 1538–1621*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1995, t. XLV, s. 47–62; Idem, *Przyczynek do studiów w Strasburgu młodzieży pochodzącej z Rzeczypospolitej na początku XVII w.*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” t. XXVIII, 1994, s. 99–102; Idem, *Zródła do dziejów peregrynacji szlacheckich w XVI i XVII wieku na przykładzie Strasburga*, [w:] *W kręgu akademickiego Zamościa*, pod red. H. Gmiterka, Lublin 1996, s. 331–342.

2 Regularne wpisy w albumie immatrykulacji rozpoczynają się dopiero od 1621 – *Die alten Matrikeln der Universität Strassburg 1621–1793*, t. I Hrsrg. G. Knod, Strasburg 1897.

Dorota Żołądz-Strzelczyk: *Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1996, ss. 241.

Wyjazdy zagraniczne młodzieży z terenów Rzeczypospolitej do europejskich akademii i uniwersytetów stanowią stosunkowo częstą tematykę studiów poświęconych nowożytnej edukacji. Zazwyczaj badania te dotyczyły konkretnego ośrodka naukowego i charakterystyki zbiorowości studentów podejmujących tam naukę – bądź też opisywały udział młodzieży poszczególnych regionów i prowincji Rzeczypospolitej w europejskiej edukacji².

Autorka wyznaczyła sobie zadanie trudne, dotyczące całościowego przedstawienia obrazu studiów obywateli Rzeczypospolitej w niemieckich wszechnicach. Biorąc pod uwagę bardzo szerokie zamierzenia badawcze słusznie chyba wybrała metodę statystyczno-opisową dla oddania całości problemu.

Pierwsze dwa rozdziały książki poświęcone zostały ogólnej charakterystyce podróży edukacyjnych na ziemię niemieckie, a także dziejom i przemianom uczelni Rzeszy od 1460 do 1650 r. – zatem w okresie najintensywniejszych kontaktów naukowych Polaków i Litwinów z tymi uczelniami. Ta część pracy opracowana została przede wszystkim w oparciu o niemieckojęzyczną literaturę przedmiotu. Rozdział III, zatytułowany „Frekwencja młodzieży z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich” jest próbą przedstawienia obecności polsko-litewskich peregrynantów w 15 ośrodkach naukowych krajów Rzeszy, za-

równy katolickich, jak i protestanckich. Kolejno omówione zostały studia Polaków i Litwinów w Altdorfie, Dillingen, Frankfurcie nad Odrą, Fryburgu, Grazu, Heidelbergu oraz w Ingolstadtzie, Królewcu, Lipsku, Marburgu, Strasburgu, Tybindze, Wittenberdze, Wiedniu i Würzburgu. Kilka z wymienionych ośrodków mają opracowania w zakresie kontaktów naukowych z młodzieżą z Rzeczypospolitej, większość została opracowanych przez autorkę w oparciu o analizę metryk uniwersyteckich. Zabrakło jedynie danych liczbowych i przedstawienia studiów w takich ośrodkach, jak Jena, Herborn i Helmstedt³. Wydaje się także, że zbyt zdawkowo omówione zostały studia w uniwersytecie królewieckim, zwłaszcza że ośrodek ten skupił pokaźną liczbę studentów z Wielkiego Księstwa Litewskiego i odegrał ważną rolę w rozwoju kultury Litwy. W rozdziale tym autorka przedstawiła frekwencję studentów z Rzeczypospolitej w uczelniach niemieckich od 1501 do 1650 r. D. Żołądz-Strzelczyk na podstawie żmudnych badań statystycznych przedstawiła tu kilka problemów. Wyjaśniła, że frekwencja studentów w poszczególnych ośrodkach naukowych związana była wydarzeniami takimi, jak wojny, zarazy, bezkrólestwa w Rzeczypospolitej czy wojna trzydziestoletnia na terenach Rzeszy. Zbyt mało miejsca, moim zdaniem, poświęciła autorka problematyce atrakcyjności poszczególnych

ośrodków naukowych, programom studiów, kadrcze profesorskiej, tradycjom wyjazdów do określonych szkół, wreszcie kontaktom naukowym utrzymywanym przez polsko-litewską elitę umysłową i polityczną z profesorami, teologami i humanistami z krajów niemieckojęzycznych. Zachowała się pokaźna liczba korespondencji humanistycznej między Polakami, Litwinami a niemieckimi intelektualistami, bądź profesorami z innych państw europejskich zatrudnionych w niemieckich wszechnicach (częściowo została ona wydana drukiem). Wydaje się, że jej lektura i analiza wzbogaciłyby poszczególne fragmenty pracy.

Badania statystyczne zawarte w kolejnym rozdziale książki pt. „Frekwencja Polaków w poszczególnych ośrodkach na tle ich dziejów i ogólnej frekwencji” ukazują dane liczbowe informujące o studiach w poszczególnych uniwersytetach i akademiach. Obraz tych studiów oddzielnie ilustrują zamieszczone wykresy.

Kolejny rozdział przedstawia pochodzenia terytorialne studentów oraz ich pochodzenie społeczne. Omówione zostały studia młodzieży z Wielkopolski, Małopolski, Mazowsza, Prus Królewskich, Warmii i Litwy. Autorka na 4651 wpisów w metrykach zidentyfikowała 2153 osoby, kwalifikując je według dzielnic i pochodzenia stanowego. Najwięcej wpisów należało do studentów z Małopolski (839), Wielkopolski (643), Wielkiego Księstwa Litewskiego (599) i Mazowsza (158). Studenci z obszaru Prus Królewskich zostali słusznie pominięci z uwagi na istniejące studium M. Pawłaka poświęcone tej problematyce. Rozdział ten jest bardzo cennym fragmentem pracy, dzięki niemu dowiadujemy się o pochodzeniu społecznym i wyznaniowym studentów, a także o udziale poszczególnych regionów i prowincji Rzeczypospolitej w europejskiej edukacji.

W ostatnim z rozdziałów zatytułowanym „Przebieg studiów” przedstawiona została problematyka wyboru kierunków studiów i czasu

ich trwania, wieku studentów oraz środowiska preceptorów wojującej młodzieży. Informacje zawarte na kilkunastu stronach (s. 177–190) stanowią interesujący przysposobionych zagadnień. Warto, aby w przyszłości autorka rozwinęła ten kierunek badań.

Dorota Żołądz-Strzelczyk, jak już podkreśliłem, objęła swymi badaniami rozległą problematykę. Wywiązała się z tego zadania dobrze. Książkę ilustrują liczne tabele i wykresy, cennym uzupełnieniem pracy jest także szczegółowy indeks. Podano w nim nazwisko, imię, datę immatrykulacji i miejsce studiów danej osoby. Znalazły się w nim także dane dotyczące ośrodków, które z uwagi na niską frekwencję Polaków i Litwinów nie zostały omówione w poprzednich partiach książki. Uwzględnione zostały tu Praga i Ołomuniec w państwach habsburskich oraz z terenów Rzeszy: Gryfia, Giessen, Helmstedt, Herborn i Jena.

Autorka znacznie rozszerzyła czytelnikom obraz studiów obywateli Rzeczypospolitej na terenach niemieckojęzycznych. Książka ta stanowi cenny zbiór informacji dla wszystkich zajmujących się staropolską kulturą i edukacją.

Wojciech Sokołowski

¹ Spośród ostatnich prac: M. Chachaj, *Związki kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku*, Lublin 1998; Z. Pietrzyk, *W kręgu Strasburga. Z peregrynacji młodzieży z Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w latach 1538–1681* Kraków 1997.

² Między innymi w klasycznej już pracy S. Kota, *O zagranicznych studiach Litwinów*; Idem, *La Reforme dans le Grand-Duché de Lithuanie. Facteur d'occidentalisation culturelle*, „Annuaire de l'Institut Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves” t. XII; lub w pracy M. Pawłaka, *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI–XVIII wieku*, Toruń 1988.

³ Autorka informacje na ten temat przedstawiła jednak w indeksie osobowym.

Jan Szczepaniak, *Kształcenie i formacja katechetów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w latach 1918–1939*, Kraków 1999, ss. 296.

Problem katechezy jest bardzo stary, sięgający swymi początkami pierwszych wieków chrześcijaństwa, jakkolwiek katechizm w dzisiejszym tego słowa znaczeniu to dopiero rezultat Reformacji i trydenckiej reformy Kościoła. Na nauczanie katechizmu często zwracali uwagę biskupi czy to przy okazji synodów, czy też wizytacji kościelnych. Natomiast na metodę przekazywania prawd katechizmo-

wych wiernym i na odpowiednie przygotowanie duchownych, nauczycieli katechizmu zaczęto zwracać uwagę późno, bo dopiero w okresie Oświecenia. Jednym z pierwszych był tu Hugo Kołłątaj, doskonaly znawca spraw kościelnych, który już w swoim dziele pt. *Pamiętnik o stanie Kościoła polskiego katolickiego i o wszystkich innych wyznaniach w Polsce*, podkreślając słabe przygotowanie du-